PROJECT-INSTRUCTIE

VOOR DE

COMMISSIE, BELAST

MET HET

VERKOOPEN AAN DE JAVANEN OP AANVRAGE

VAN DE

ERVEN OF PAKARANGANS, GELEGEN IN EENE DESSA [1].

INLEIDING.

Ik heb het noodig geacht om alvorens de punten op te geven, die de Commissie zal dienen in acht te nemen, haar te doen kennen mijne bedoelingen met dezen verkoop, en den geest, in welken ik meen dat hij zal moeten worden behandeld.

Toen mij het beheer dezer residentie in het jaar 1819 werd aanvertrouwd, was mijn eerste werk, om te trachten bekend te worden met de inrigtingen en huishouding der Javanen;

[1] Dit stuk, hetwelk een aangelegenheid van het grootste belang behandelt, wordt gevonden in eenige papieren, die aan het Instituut toebehooren. De redenen, die aanspoorden om het in de "Bijdragen" op te nemen, waren tweederlei. Vooreerst vindt men daarin zeer veel, dat ons de zeden en gewoonten, de instellingen van de Javanen in Tjeribon doet kennen; ten tweede is de inhoud, uit een historisch oogpunt beschouwd, allerbelangrijkst. Hoever is men gegaan met de proeven van den landverkoop? Waarom heeft men daaraan geen grooter gevolg gegeven? Welken invloed heeft men daardoor op de inlandsche maatschappij uitgeoefend? Door dit stuk in de "Bijdragen" op te nemen, worden misschien de antwoorden op die vragen uitgelokt, zoodat daardoor uit het verledene leering zal kunnen worden getrokken voor de toekomst.

lang heb ik geworsteld en veel geduld met groote volhouding heb ik noodig gehad, alvorens het mij gelukte hierin te mogen slagen, en hoezeer mijne kennis slechts tot eenen zekeren graad van volkomenheid is gekomen, zoo vermeerdert en verbetert zij nog van tijd tot tijd; zóó moeijelijk is het voor Europeanen om in te dringen in de kennis der inrigtingen, zeden, gewoonten, gebruiken en handelingen der Javanen.

Deze moeijelijkheid bestaat meestal daardoor, dat wij naar onze denkbeelden, naar onze begrippen, hetgeen wij zien, beoordeelen; dat elk regentschap, elk distrikt, en hier en daar dessas, andere wijzigingen geven aan dezelfde grondslagen, waarvan zij uitgaan; en eindelijk dat de Javanen zelfs vermeenen, dat het ter bevordering van hun belang is, althans tot instandhouding van hunne adats noodig is, dat zij ons zoo lang mogelijk met dezelve onbekend laten. Zij vreezen, dat zij, wanneer wij die ontdekt hebben, door ons met eene ruwe hand zullen ondersteboven geworpen worden, en dat zij dan geen verband meer zullen hebben.

Hij, die met aandacht let en overweegt de handelingen en werking van het Inlandsch bestuur en indringt tot binnen de dessas en bij de individuën, zal vinden, dat er belemmeringen bestaan, die zelfs niet met den besten wil der regenten uit den weg te ruimen zijn. Het is waar dat ons gezag werkt, en dat de publieke zaken haren loop in gang houden, maar dit is naar mijn gering inzien meer toe te schrijven, omdat alles als het ware ruw en zeer in het groot gaat bij de rijke en vele middelen of resources van Java, dan wel dat onze inrigtingen, bepalingen en bevelen gegrond zijn op de kennis van het karakter, huishouding en maatschappelijke instellingen der Javanen. Intusschen nadert hoe langer hoe meer het gulden tijdstip, waarin dit alles beschaafd en tot een regel zal gebragt worden, die in overeenstemming is met de denkbeelden en handelingen der Javanen, en niets is waarlijk meer te wenschen, omdat dan het Nederlandsch gezag met het inlandsch bestuur hand aan hand eenen vasten tred zullen houden, die

beide belangens zullen bevorderen, doch daartoe moet langzaam en met kennis van zaken gearbeid worden, en wij moeten wel leeren kennen het nuttige en gebrekkige, 't welk in de Javaansche inrigtingen bestaat, welke laatste te weeg gebragt zijn door verbastering van de oude inrigtingen, door willekeurigheid, door verloop en door den veranderden geest van den tijd.

Het is mijn oogmerk niet om over dit alles in deze inleiding te spreken; ik zal alleen dat gaan verhandelen, hetwelk betrekking heeft tot het onderwerp van deze instructie, opdat zij, die met de uitvoering belast zijn, volkomen zullen kunnen beoordeelen de ware bedoeling en het goede oogmerk, dat ik heb door den verkoop van de erven, waarop de huizen der Javanen in de dessas gelegen zijn.

Het inlandsch bestuur is verdeeld in het hooger gezag van de regenten en hoofdambtenaren, en deze geven hun bevelen aan het dessasbestuur of gewoonlijk aan het dessashoofd, van waar de bevelen worden uitgevaardigd aan de individuën.

Elke dessa heeft zijn eigen bestuur, te zamen gesteld uit een Hoofd, die Koewoe wordt genoemd, en eenige oudsten, die bijzondere takken beheeren en de algemeene belangen gezamentlijk overwegen, en in buitengewone gevallen roepen zij de Sikaps, stamvaders of gebruikers van bebouwde velden bijéén, om met hen gezamentlijk te raadplegen.

Tot zoover is dit zeer goed en kan het ook nuttig werken, maar meestal oefent het dorpsbestuur, en zelfs in sommige dessas het Hoofd of de Koewoe alleen, het willekeurigst gezag uit, een gezag, dat in vele, ja zelfs de meeste, dessas zóó groot is, dat men naar waarheid kan zeggen, dat het doet en laat wat het goed vindt. Onder dat gezag bestaat er nog een tweede gezag, dat ook eenen grooten invloed uitoefent en een overblijfsel is van de aartsvaderlijke regering; het gezag namentlijk van de stamvaders in de dessa over de jongere leden, of liever van de oudste zonen en hunne afstammelingen van de stamvaders, want dat regt gaat en moet overgaan op de oudste zonen of erfgenamen

van elke familie. Zij zijn onder anderen de gebruikers der velden en hunne ahl of familiën deelen in dezelve en zijn verpligt hen de gemeene lasten te helpen dragen, die ook alleen slechts kunnen worden gevorderd van hen, die velden in gebruik hebben.

De uitwerking van het groot gezag van het dorpsbestuur is onder anderen, dat vooral wat den landbouw betreft, elk zich moet gedragen naar de schikkingen en bevelen, die bestaan en worden gegeven naar de oude sleur en loop, die sedert onheugelijke tijden heeft plaats gevonden, en naar zoodanige verdere inrigtingen als in elke dessa bestaan. Niemand kan dus zijn eigen industrie of oordeel volgen, maar is gehouden te volgen hetgeen zoo als het anderen doen. Bijgeloof, vooroordeel, afkeer om van het oude af te gaan, en zoo vele andere verkeerdheden staan hier in den weg en belemmeren elke verbetering, die men zoude willen invoeren, of die door enkelde individuën, welke meer als andere verlicht zijn of kennis opgedaan hebben, zoude kunnen worden ondernomen; het is alleen het publiek of hooger gezag, dat hier op kan werken, maar dan ook altijd verdacht moet wezen op deze tegenstanders en dezelve met beleid moet uit den weg ruimen.

Een ander groot nadeel in het dorpsbestuur en in de inrigtingen van eene dessa is (ik spreek nu alleen met betrekking tot mijn onderwerp), dat niemand over het algemeen eigendom van grond bezit, maar dat de geheele uitgestrektheid lands van eene dessa, en de erven of de grond van de plekken, waarop onder eene dessa de dorpen aangelegd of gebouwd zijn, aan alle gezamentlijk behooren, en dat vooral over de laatste het dorpsbestuur een onbepaald gezag uitoefent (zijnde ten aanzien der bebouwde velden de begrippen en gebruiken onderscheiden; — in eenige distrikten heeft de eerste ontginner het regt om voor zich en zijne erfgenamen het gebruik van die velden te behouden; dit noemt men jassa) zoodat het de inwoners doet opbreken en verhuizen, wanneer zij slechts de minste reden daarvoor kunnen vinden; terwijl zij de Javaansche huizen door en

naast elkander plaatsen zonder orde en zonder den naasten bewoner daarvoor zijne toestemming te vragen.

Dit heeft eene zeer nadeelige uitwerking; de Javaan is hierdoor als het ware geheel gebonden in zijne huisselijke inrigting, hij is onveilig en onvrij gehuisvest en zijn huis is zóó ligt gebouwd, dat hij op den eersten wenk kan opbreken en dat ook zeer gemakkelijk doet. Deze onderlinge en ordelooze, ja zelfs in vele dorpen havelooze bijeenwoning is in vele opzigten een groot kwaad, behalve de rampen, waaraan hij van buiten is blootgesteld, als met name brand, diefstal, gebrek aan vrijheid in zijne eigene woning, mist hij het allereerste goed, dat is zijne natuurlijke vrijheid en veiligheid, omdat hij in zijn huis en op zijn grond niet als een vrij mensch kan doen en laten, wat hem nuttig en aangenaam zoude wezen. Nu hinderen hem zijne buren, of hij is in eene gedurige ontevredenheid hoe lang hij wel op die plek zal kunnen wonen — dit geheel bestaan doet hem altijd zeer los en onverschillig zijn aan de plaats van zijn verblijf; hij verhuist zeer ligt, en zoo geene andere banden hem hielden, zoude dit veel meer plaats vinden. Door deze onzekere wijze van wonen en het groot gezag, dat het dorpsbestuur en het hooger inlandsch bestuur daarop uitoefenen, is hij dan ook hoogst afhankelijk en wel gedwongen in alles naar den wil van het dorps-bestuur zich te moeten gedragen. Zijn doen en laten wordt bespied, hij kan zijne huishouding niet naar zijn welgevallen inrigten, in één woord, hij is iemand die in alle opzigten beperkt en belemmerd is, dat hem deze toestand, hoezeer door gewoonte daaronder lijdzaam, niet aangenaam is, zien wij in het gedrag van de Hoofden en enkelde gegoede Javanen, die op een afgesloten erf wonen; als wij hem daar met aandacht gadeslaan, hoezeer is hij daar een veel beschaafder, een geheel ander mensch in zijne levenswijze en in alle zijne handelingen.

Dit kwaad nu wenschte ik door het verkoopen der erven aan de Javanen, die dit zullen wenschen, weg te nemen, maar voor dat ik de voordeelen optel, die hieruit zullen voortkomen, moet

ik, ten einde niet verkeerd verstaan te worden, of anderen verkeerde inductiën te geven, mij nader verklaren omtrent het dorps-bestuur, opdat men niet in de gedachte kome, dat ik welligt hetzelve zoude willen afschaffen; ik wil dezelve hier te meer gaarne geven, omdat hij, die hetzelve niet in zijn oorsprong kent en de werking er van met aandacht heeft nagegaan, welligt tegen het dorps-bestuur zoude kunnen worden ingenomen, daar hetzelve door mij beschouwd wordt, als hoog noodzakelijk en onmisbaar voor ons gezag. Wij kunnen op den Javaan niet anders werken als door het dorps-bestuur, en in zijnen oorsprong of eerste grondbeginselen is het zóó vol wijsheid en naar de behoefte van een Aziatisch volk ingerigt, dat het zeer te wenschen is en zelfs hoogst noodzakelijk wordt, dat het Gouvernement dit onderwerp eens zeer ter harte neemt en met een vaste hand hetzelve, daar er zoo veel goeds te wachten is van deze inrigting op Java en die ook al hier verloopen en vervallen is, weder op den ouden voet brengt, gewijzigd naar den geest van den tijd, die ook over Java haren invloed ruim heeft uitgeoefend. Wij zien, wat het gevolg is als hetzelve is verloopen, verbasterd of geheel heeft opgehouden in den akeligen toestand der Vorsten-landen, en vroeger zelfs alhier te Cheribon, toen het dorps-bestuur afhankelijk was van Chinezen en anderen, die uit de benoeming der Hoofden voordeel trokken. De voordeelen, die wij thans nog genieten uit het dorps-bestuur, zijn *vooreerst*, dat ons gezag op hetzelve werkt, dat daardoor de policie wordt gehouden, dat de groote vlakten en hangende terrassen in de bergen met rijst worden beplant — dat er koffijtuinen zijn aangelegd en worden onderhouden en dat alle andere kultuur wordt aangehouden en voortgezet — maar met alle deze groote voordeelen bestaan er belemmeringen, die een nog grooter uitbreiding beletten; in één woord, zal Java eenmaal worden, waarvoor het vatbaar is en waartoe de Javanen als het ware voorbereid zijn, dan moet met voorzigtigheid en op eene verstandige wijze uit handen van het dorps-bestuur genomen worden het willekeurig gezag over de daden en han-

delingen der individuën, en aan dezen moet de vrijheid bezorgd worden om te kunnen handelen zoodanig als hun belang zal vorderen en naar de industrie en meerdere kennis, die hij zal hebben verkregen, zonder dat hij gebonden is, om het zoo eens te noemen, de oude sleur te moeten volgen.

In al hetgeen hier door mij wordt verhandeld, bedoel ik de eigenlijke dessa's of liever op zich zelf staande maatschappijen, die haar eigen bestuur hebben en zich beschouwen als de eenigste regthebbende, om de landen binnen hunne limiten gelegen te mogen ontginnen en gebruiken, want in de meeste steden aan de stranden gelegen en ook wel hier en daar in de binnenlanden, waar kottas zijn, is het meestal anders gesteld. Dit alhier te beschrijven behoort niet tot mijn onderwerp; ik zal dan tot hetzelve terugkeeren en aantoonen, of liever opnoemen, welke voordeelen de Javanen zullen ondervinden, als wij aanvankelijk beginnen met hun te geven het eigendom van het erf, waarop zijn huis staat en om hetzelve gelegen is en dat in deze residenten genaamd wordt *Pakasanang* (pakarangan?).

Zijn het geene loutere klanken, dat wij de Javanen wenschen te beschaven; is het eene waarachtige waarheid, dat daar waar wij menschen zien, die eene redelijke vrijheid genieten, gebonden en onderworpen aan maatschappelijke orde, ook daar alleen de maatschappijen bloeijen, nijverheid en welvaart zich op het hoogst ontwikkelen; is het noodig en verwachten wij, dat de rijke gronden van Java zullen opleveren, waarvoor zij vatbaar zijn, en de Javaan zal voortbrengen zoo wel door landbouw als door zijne industrie, al dat geen waartoe zijne physieke en moreele krachten hem in staat stellen; is hij over het algemeen tot die rijpheid gekomen, dat deze welligt zich spoedig zal ontwikkelen; welaan, dat wij hem dan van de banden ontheffen, die zulks tegenhouden, en aanvangen hem het eigendom van zijn huis en erf te geven. Gevoelt gij, die met de uitvoering van die belangrijke taak belast zult worden, welk eene groote beteekenis dit heeft; welke de heilzame gevolgen van dien maatregel voor het belang van Java en dus ook voor het Gouvernement zullen zijn.

Stel u voor den geest in welk eenen staat hij zich nu bevindt en bedenk eens in welken heilzamen toestand de Javaan zal komen. Aanschouw de Hoofden en enkelde gegoeden, die op een afgeschut erf wonen, en hen die dit missen en gij zult het verbazend onderscheid dadelijk opmerken.

Ik zal slechts eenige groote voordeelen opnoemen, die aan de Javanen zullen geschonken worden en die voor Java in het algemeen daaruit zullen voortvloeijen.

De Javaan zal nu worden een mensch, die in zijn eigen huis en erf zich in eenen anderen staat zal gevoelen vrij van alle de belemmeringen en hindernissen, die hem thans omringen; hij zal de waarde daarvan leeren kennen en hij zal dezelve hoe langer hoe meer hoogschatten; zijn erf zal hij nu door eenen pagger, heg of heining omgeven en afsluiten en binnen denzelven zal hem niemand hinderlijk zijn, om zijne huishouding naar zijn goedvinden in te rigten; zijne vrouw en kinderen zullen als het ware hem behooren; hij zal zijn bedrijf, handwerk, arbeid of kunst, zoo hij die verstaat, zijn eigen industrie vrij kunnen uitoefenen op de wijze, die hem bevalt of het best voorkomt, zonder dat hij behoeft bevreesd te zijn voor de afgunst of bedilzucht van zijne buren, want niemand zal hem op de handen kunnen zien: — hoe menigeen die of uit aanleg, genie of die iets elders geleerd heeft, zoude dezelve gevolgd of uitgeoefend en tot meer volkomenheid gebragt hebben, was hij niet teruggehouden door de vrees voor de aanmerkingen of bespotting van zijne buren, in geval zijne onderneming niet mogt slagen. In één woord, hij zal eene redelijke vrijheid genieten, die hij thans mist, en waardoor zoo vele goede zaden verstikt worden — en zoo ik hier niet te overdreven redeneer, dan geloof ik dat hij een beter mensch en huisvader zal worden. Hij zal verder zijn erf in eenen goeden zindelijken staat onderhouden, zal het beplanten met vruchtboomen en andere gewassen voor zijn gebruik en genoegen; het zal hem van belang zijn hetzelve te verbeteren, omdat het zijn eigendom is en daardoor meer waarde verkrijgt, en eindelijk

zal hij eens omtrent het lot van zijne vrouw en kinderen gerust kunnen zijn, en eindelijk zal hij zijn huis hecht en sterk en voor zijn gemak kunnen bouwen en inrigten, want hij behoeft nu niet te vreezen dat hij moet opbreken; hij zal zorgen, dat het zóó ver van dat van zijnen buurman afstaat, dat een kleine brand ook niet zijn huis vernielt, zoo als helaas zoo dikwerf thans het geval is en moet zijn ten gevolge der plaatsing van de huizen. Hij zal zijn pagger of heining zoo goed maken, dat hij ook voor dieven beveiligd is, althans de toegang moeijelijk wordt, en zoo vele goede zaken meer, als in de tijd daaruit zullen voorkomen en die mij welligt nu niet in de gedachten vallen: — maar, en dit is het *tweede* groote nut, dat ik bedoel, en dat ook van veel aangelegenheid is voor Java in het algemeen en met name de Policie in het bijzonder: — het kan niemand ontgaan zijn, dat de dorpen, zoo als die thans gelegen zijn, enkelde uitgezonderd, zeer verward, morsig, ja zeer haveloos zonder eenige orde zijn aangelegd, dat zij noch afgesloten noch op eenige wijze tegen dieven beveiligd zijn, veelmin tegen roovers of brandstichters, terwijl de onzindelijkheid en ongeregelde wegen, ongezondheid en ongemak te weeg brengen en het geheel ongezellig en somber zamenstel ook op het karakter der Javanen moet werken, om eindelijk dat het niet mogelijk is, om eene geregelde Policie in dezelve te houden, dewijl de hoeken en winkels in vele dorpen ontoegankelijk zijn: — zoo was het vroeger in deze Residentie zelfs met de wegen aan de dorpen, doch dat is dan, den Hemel zij gedankt, in deze Residentie veel verbeterd, zoo er zulks nog dagelijks geschiedt. In mijn plan is nu ook opgesloten, en dit moet er van zelf uit volgen, dat, voor men de erven verkoopt, een dorp in geregelde orde moet gebragt worden. Ik heb drie teekeningen laten maken, voorstellende den platten grond, zoo als ik wenschte, dat elk dorp vooraf werd aangelegd; te weten, zoo veel mogelijk als de lokale gesteldheid dit zal toelaten, vierkant, met twee of vier toegangen, welke zoo vele groote wegen door het dorp zijn, die op de allang-allang van

elk dorp uitkomen, doorsneden is: — en het geheele dorp door een gracht of levendige pagger afgesloten is, dat er geen andere ingang tot hetzelve is, als de twee of vier groote wegen, die des nachts afgesloten en door eene wacht bewaakt moeten worden; tusschen de heg, pagger of gracht en de huizen moet een weg om het geheele dorp loopen. Deze plannen of teekeningen dienen evenwel tot aanwijzing slechts; de localiteit of bestaande inrigtingen, als steenen huizen enz. kunnen vorderen, dat er een geheel andere wijze wordt gevolgd; en ook dit kan geschieden, zoo slechts het hoofdoogmerk in het oog worde gehouden, *geregeldheid*, *zindelijkheid* en *veiligheid*. Men zal mij welligt tegenwerpen de groote moeijelijkheid, welke ik ook niet ontkennen kan, maar ik mag daarbij herinneren, hoe gemakkelijk de Javaan verhuist, een geheel dorp opgebroken en verlegd wordt. Op eenige plaatsen in deze residentie is men, op mijn verzoek, reeds hiermede bezig, en daar waar groote moeijelijkheden inderdaad bestaan, laat men de verbetering aan den tijd over. Ik durf mij evenwel vleijen, als dit werk eens aan den gang is, dat elk het voordeel daarvan zal inzien en zelfs handen aan het werk zal slaan; het bewijs daarvoor heb ik als het ware dagelijks in mijne buurt voor oogen. Het voordeel van geregeld aangelegde dorpen behoef ik zeker niet verder te vertoogen.

Een ander groot oogmerk, 't welk wij bereiken zullen, bestaat hierin; wij kunnen thans de bevolking of zielsbeschrijving slechts zeer onvolledig bewerkstelligen; alle pogingen, daartoe aangewend, hebben het doel niet kunnen bereiken, en dit is ook een gevolg van de huishoudelijke maatschappelijke inrigting der dessas, terwijl wij nu in de gelegenheid zullen gebragt worden, dezelve van meer nabij te leeren kennen, omdat elk huisvader een erf zal vragen; — en een dorp, waar ik de proef van mijn plan heb genomen, werden bij oppervlakkige opname reeds over de honderd huisgezinnen meer bevonden, als opgegeven waren; deze kennis moet in het algemeen van groot nut zijn, terwijl wij nog daarenboven nu de meer of min ge-

goede en welvarendste of armste der ingezetenen bij name zullen leeren kennen, hetgeen van geen minder belang is voor het Hoofdbestuur van een Regentschap en der Residentie, zoo voor de Policie, bij het verkiezen van een Hoofd der dessa of leden van het dessabestuur, als wanneer het er eens op aan mogt komen, dat wij in zaken van hooge Policie of algemeene veiligheid op dezelve moeten werken — omdat de meest gegoede den meesten invloed hebben. Door deze personeele kennis zal het nu minder mogelijk zijn, dat slechte personen, gevaarlijke lieden, enz. zich ongemerkt in een dorp kunnen indringen en ophouden, zonder dat men ontdekken kan bij wien.

Vervolgens nog zal een Javaan, eigen huis en erf bezittende, aan het dorp meer gehecht zijn en aan deszelfs welvaart en verbetering meer belangstellen en, hetgeen voor de Policie belangrijk is, men zal beter vat op hem hebben, terwijl hij thans met zijn huisgezin verdwijnt, zonder dat men weet werwaarts hij zich begeven heeft.

Zie hier nu in het groot en in het algemeen opgegeven de voordeelen en het heil, 't welk mijn plan zal te weeg brengen, en zoo wenschelijk, ja ik durf zeggen in den tegenwoordigen en gevorderden toestand van Java, zoo noodzakelijk is geworden.

In alles wat ik hier ter neer heb gesteld, heb ik nog niet gesproken van het geldelijk belang voor het Gouvernement, omdat dit niet de hoofdrede is, hoezeer ik echter gaarne wil erkennen, dat het in het geheel niet te verwerpen is; — ja dat ik bij zoo veel goeds eene bron ontwaar, waaruit wij een groot gedeelte, zoo niet de geheele, schuld van den achterstand zouden kunnen verevenen.

Ik moet ten dezen aanzien nog zeggen, dat de Javaan in het geheel niet ongenegen is om zijn erf te betalen, dewijl hij in deze betaling *alleen* het eenige middel ziet, waardoor hem een wezentlijk regt is verkregen; — eene oppervlakkige opname van het dorp, waarvan ik straks sprak, gaf mij het resultaat, dat daarin welligt voor *tien duizend guldens zilvergeld* aan erven zouden worden gekocht, en ik geloof, dat ik mij

niet bedriege, wanneer ik veronderstel dat er wel honderd zulke dorpen in deze residentie zullen gevonden worden; — maar behalve dit kapitaal, zoude jaarlijks de verponding alsdan honderd guldens opbrengen, terwijl dat zelfde dorp nu slechts vijftig of zestig guldens huistax betaalt. Dit resultaat moet elk verbazen, en vooral wanneer men bedenkt, wat dit over geheel Java worden kan; men zal welligt bij den eersten opslag zeggen of vragen, zoude *de Javaan zulk een groot kapitaal in specie bezitten, om dit te kunnen betalen?* Hierop zal ik antwoorden, dat mijn voornemen is om de betaling te zullen doen plaats hebben, naar het vermogen en de verkiezing van de koopers, bij gedeelten over een, twee, drie en in enkelde gevallen over vier of vijf jaren. Dit beteekent weinig voor het Gouvernement, daar toch het kapitaal zal binnen komen, maar, en hierop verzoek ik, eene bijzondere aandacht, hoe veel geld is er sedert zoo vele tijden niet op Java ingevoerd, en alhoewel er zonder twijfel ook is uitgevoerd, zoo hebben toch de Javanen een groot gedeelte daarvan onder zich; — men kent de gewoonte der Javanen, om of hun geld in goud en juwelen te besteden of hetzelve onder den grond te begraven; deze laatsten zijn de grootste klassen, omdat zij, die niet tot eene zekeren stand gekomen zijn, niet met zaken van waarde durven pronken, zoodat ik vermeen te mogen vaststellen, dat er nog groote sommen verborgen en bewaard zijn, dat nu een kapitaal is, dat werkeloos en renteloos ligt en dat door mijn voorstel in wandeling zal komen. Ik heb hier van uitgaven gehoord, die geringe Javanen bij zekere gelegenheden doen, die mij verwonderden en natuurlijk mijn aandacht gaande maakten; ik heb redenen om die niet verder bloot te leggen, maar, ik moet nog iets zeggen, 't geen mij is aanvertrouwd. Een zeker Javaan, iemand in staat om het te kunnen beoordeelen, zeide mij, dat indien de sawas of bebouwde velden konden verkocht worden, zulks een algemeen voordeel zoude geven en de Javanen tot het planten sterk zoude aanmoedigen. Ik vraag hem, hoe vele *bouws* gecultiveerd land hij vermeende, dat bij zijn

dorp was liggende: — ik berekende daarna elke bouw op slechts *f*75 à *f*100 naar den aard van den grond en dit gaf mij het resultaat van *f* 30,000. Dertig duizend guldens voor dit dorp alleen, en op de vraag van waar die gelden zouden gehaald worden, antwoordde hij zeer omzigtig, dat dit geld welligt wel te vinden was. Ik heb geen rede te veronderstellen, dat hij zulks niet ernstig meende. Het spreekt van zelve, dat de verkoop van landen aan Javanen, hoe aanbevelenswaardig ook, echter met naauwkeurigheid en kennis van zaken moet behandeld worden.

Den Javaan in de gelegenheid te stellen, zijn verborgen geld te kunnen besteden, is op zich zelven reeds eene zaak van groot nut, en ik durf mij vleijen, dat hij langzaam van tijd tot tijd zijn geld zal gebruiken, om ledige en onbebouwde stukken grond, die in zijne dessa liggen, te koopen, zoodra hij slechts verzekerd is, dat hij op hetzelve naar zijn welgevallen zal kunnen planten; iets hetwelk hij nu door het gezag van het dorps-bestuur niet doen kan, deze berekent hem namelijk voor, hoeveel landrenten hij betalen moet, en schrikt hem door deze of gene rede af.

Die met opmerkzaamheid de gronden van deze of gene dessa heeft gade geslagen, hem zal niet ontgaan zijn het verschil van drooge bearbeide gronden van de eene dessa in vergelijking tot eene andere; de rede daarvan ligt in den meer of min werkzamen aard van den koewoe en van daar in dat al of niet aansporen der ingezetenen tot het bebouwen hunner gronden. Men ziet hieruit, dat het alleen het dessahoofd of bestuur is, dat alles te weeg brengt.

Wanneer mijn plan wl wordt begrepen, in werking gebragt en met belangstelling, liefde en overtuiging van het goede, daarin gelegen, ter harte genomen wordt, dan kan daaruit een nieuw en groot heil voor Java ontstaan.

Ik heb mijn bedoeling en de redenen voor dezelve zoo veel doenlijk en breedvoerig ontwikkeld; deze zullen nimmer, wanneer hetzelve in werking wordt gebragt, uit het oog moeten verloren worden.

Hoezeer door dezen maatregel de ingezetenen minder aan de willekeur van het dorpsbestuur zullen zijn onderworpen, is het geenszins mijn bedoeling hen geheel en al van dat gezag los te maken, aangezien dit gezag steeds behoort in waarde gehouden en ondersteund te worden. De belemmeringen echter moeten uit den weg geruimd worden; en eene zedelijke vrijheid, aan maatschappelijke orde gebonden, in overeenstemming met den aard en de beschaving der Javanen, moet zorgvuldig bewaard en daaraan moet met ernst en gestrengheid de hand gehouden worden.

Zoo als elke goede onderneming met zwarigheid gepaard gaat, zoo zal ook deze met moeijelijkheden te strijden hebben.

Bij het nemen van eene proef, deed zich het *eerst* deze zwarigheid op, dat de Hoofden en oudsten van het dorp al te gretig en te groote stukken gronds begeerden. Welligt vormden zij reeds het plan om dezelve weder te verhuren, in welk geval het goede oogmerk slechts gedeeltelijk zoude bereikt worden, hoezeer daardoor reeds de vrijheid voor de ingezetenen zoude toenemen. Alles wat wij doen, moet met de toestemming en goedkeuring der dessa's-hoofden en van het dessa's-bestuur plaats hebben; aan hen moet veel worden toegegeven. In elke maatschappij zijn rijken en armen, en genieten de eersten voorregten; hierin kan men weinig of geen verandering maken, als latende dit zich niet dwingen: — de eerste standen, hetzij door geboorte hetzij door vermogen, moeten de eerste keus in regten hebben, want het zoude een volslagen onbestaanbaarheid en zelfs eene dwaasheid zijn, om te bepalen, dat alle de erven van gelijke grootte of uitgestrektheid zouden behooren te zijn.

Alleen moet men zorg dragen, dat elk voorzien kan worden, en daar er meestal bebouwde of onbebouwde gronden om een dorp liggen, het dorp naar evenredigheid uitbreiden en vergrooten; want wat zijn eenige bouws land in vergelijking van het groot nut hierdoor te bereiken!

Eene *tweede* zwarigheid was, dat zij, die met de meting belast waren der erven, niet vooraf met het dessa's hoofd en de

oudsten des volks of met het dessabestuur hadden geraadpleegd over de verdeeling en over de regten, die sommigen vermeenden daarop te hebben: — hierdoor zoude geschil hebben kunnen ontstaan, en volgens gewoonte kwamen zij daarvoor niet rondborstig uit, maar maakten het den controleur heimelijk moeijelijk en eindelijk lieten zij hem weten, dat de zaak hen niet beviel — ik begaf mij derwaarts en kreeg de bovenstaande oplossing, zoodat ik toen den regent opdroeg om door de koewoes en het dessa's bestuur alles vooraf te regelen, en dat daarna de meting zoude plaats hebben, en de bewijzen voor de aangevraagde erven zouden worden afgegeven.

Eene *derde* zwarigheid is, dat er dikwerf meer dan een persoon aanspraak op een en hetzelfde erf zal maken; de commissie zal alsdan met overleg en op advies van het dorpsbestuur beslissen en, wanneer partijen niet te vrede zijn, moet de resident uitspraak doen; en bij de beslissing hierin moet vooral op de adats gelet worden, die in de dessa's bestaan en op vele plaatsen verschillen.

Welligt zal het gebeuren, dat eenige dessa's dezen maatregel niet aankleven, als wanneer men het oogmerk, voor zoo verre het hen aangaat, moet leeren kennen, en alleen die helpen, welke om erven vragen en de overigen ongemoeid laten; deze zullen naderhand van zelfs bijkomen; ook die welke armoedig zijn kan men er buiten houden, tenzij zij, door eenen langen termijn van betaling te verleenen, mogten over te halen zijn. Men moet in het algemeen volkomen vrijheid laten, om de erven al dan niet te koopen. Ik vleije mij dat, niettegenstaande eenigen tegenstand in den aanvang, weldra het voordeel door een ieder zal worden ingezien. Buitendien heeft het Hoofdbestuur eener Residentie en de Regent het regt, om in geschikte tijden, wanneer het gewas van het veld is, de dorpen in een geregelde orde te doen brengen.

Het Dorpbestuur zal spoedig inzien, dat hun willekeurig gezag verminderd wordt, en daarom is het welligt moeijelijk, dat er eenige tegenwerking aan hunne zijde zal bestaan, doch men

kan hun de verzekering geven, dat in het wezenlijk gezag, hen toekomende, niet alleen geene verandering wordt gemaakt, maar in tegendeel hetzelve meer wordt bevestigd en gehandhaafd. Men doet den verstandigen opmerken welk geluk dit voor het algemeen zal te weeg brengen, en dat, daar huis, ambt of bediening zeer onzeker en tijdelijk slechts is, zij in den kring der gewone inwoners terug gekeerd zijnde, dan ook tegen alle willekeur bevrijd zijn. Men moet de Regenten en Hoofden de bedoeling wel doen verstaan, hen daartoe opwinden en aantoonen, dat zij als Javaan aan hun volk eene hooge weldaad bewijzen, die op hun welvaart en geluk de gezegendste uitwerking zal hebben. De Regenten, die ik daarover reeds gesproken heb, hebben mij verklaard dit volkomen te begrijpen.

Ziedaar eenige moeijelijkheden opgeteld; meerdere zullen zich ongetwijfeld voordoen, en de behandeling van het werk zelf, zal ook veel arbeid vorderen. Men zal zich altijd voor den geest moeten brengen de wijze, waarop hij als Javaan de zaak beoordeelt, hoe 't geen in ons oog klein, gering, ja soms, niets is, bij hen als eene zaak van veel belang en gewigt behandeld en overwogen wordt, en wij winnen reeds veel bij hem, wanneer wij over die kleine zaken met hem, even als belangrijke, redeneren willen.

INSTRUCTIE.

De Commissie zal in elk Regentschap te zamen gesteld zijn uit:

Den Regent.

Den Controleur of ander Europeesch Ambtenaar.

Den Pattij of Hoogenpriester.

Den Panghoelo van het Regentschap.

Het Divisiehoofd van elke Divisie, waarin de Commissie zal werkzaam zijn.

Art. 2.

De Commissie zal tot haar hulp en dienst bij zich kunnen nemen zoodanige bekwame Javanen als landmeters of tot andere diensten, als zij zal noodig oordeelen.

ART. 3.

De Controleur of andere Europ. Ambtenaar en de Panghoeloe of Hoogepriester, zullen elk, de eerste in de Nederlandsche en de laatste in de Javaansche taal, het register houden, waarvan aan deze een model is gevoegd [1].

ART. 4.

De Commissie zal genieten 5 pCt. van het bedragen der verkochte erven, welke betaald zullen worden uit de eerste ontvangsten. Zij zal de schrijfbehoeften daaruit moeten vinden en voorts eene verdeeling voordragen hoe veel elk daarvan zal genieten, waaronder ook begrepen zijn de Javanen, die zij als landmeters en tot andere diensten gebruiken. Deze verdeeling zal door den Resident moeten zijn goedgekeurd of kan door hem veranderd of verbeterd worden, waarmede de Commissie genoegen zal moeten nemen.

ART. 5.

Tweemaal in de maand of zoo dikwerf als de omstandigheden zulks zullen vorderen, of de Resident zal verlangen, doet de Commissie rapport van hunne verrigtingen, van den voortgang of belemmering, die zij zal ontmoeten.

ART. 6.

De Resident zal de zaken, die het onderwerp van de Commissie uitmaken, met belangstelling ter harte nemen. Als chef der Residentie zal hij in alles beslissen, en door persoonlijke tegenwoordigheid, zoodra er belemmeringen of tegenkantingen ontstaan, of de Commissie niet in den geest dezer instructie kan werken, waarvan zij verpligt is hem getrouwelijk rapport te doen, zich van alle redenen en omstandigheden overtuigen en daarin voorzien, wordende de Commissie op hare verantwoordelijkheid en ten ernstigsten verboden, om anders als volgens het voorschrift en in den geest van deze instructie te handelen. Mogende er van de zijde der Commissie geene afwijkingen geschieden, zonder schriftelijke toestemming van den Resident.

---

1 Dit model bestaat in ons handschrift niet.

ART. 7.

Bij eene publicatie van het Gouvernement, zal worden bekend gemaakt, dat de Regering dezer landen vergunt, dat de Javanen, ingezetenen van een dessa, zullen kunnen en mogen koopen de erven, waarop hunne huizen staan, en dat hen na afbetaling het regt wordt verzekerd, hetwelk elk heeft, die eene vastigheid bezit, met eene vrije beschikking over dezelve, mits jaarlijks daarvoor betalende een procent voor het middel der verponding, en dat het erf niet mag worden overgedragen, verkocht of aan eenen ander overgedaan, dan aan diegenen die ingezetenen zijn van eene dessa, of die door een verkregen regt op een erf, ingezetenen van die dessa wenschen te worden, mits zich onderwerpende aan alle de verpligtingen op andere ingezetenen berustende. En Chinezen in het algemeen daarvan zijn uitgesloten, tenzij de toestemming van het Gouvernement daartoe verkregen zij.

ART. 8.

Deze publicatie alom bekend gemaakt zijnde, zal de Commissie of Regent en Pangh: de bevolking, dan wel de geenen uit dezelve, die dit het best kunnen overbrengen, bekend maken met den geest en bedoeling van de bovengemelde vergunning, en hen aanmoedigen tot derzelver eigen nut en belang daarvan gebruik te maken en deelgenoot daarvan te worden. De Pangh: of Hoogepriester zal vooral van zijnen invloed op de bevolking en op de overige Priesters een goed gebruik moeten maken.

ART. 9.

Wanneer over het algemeen de geest van de bevolking en vooral van de dessa-hoofden en bestuur, genoegzaam ingelicht en genegen is deelgenoot te worden en erven te koopen, waartoe overal eerst de welvarendste en meest gewilligste dessas moeten worden uitgenoodigd, en met dezelve moet worden begonnen, zoo zal de Commissie de volgende regelen in acht dienen te nemen.

Art. 10.

a. Wanneer de Commissie verzekerd is, dat het dorpshoofd of dessas-bestuur de zaak wel begrepen en het voordeel daarvan ingezien heeft, en niet eerder zal de Commissie, dan wel de Regent, het dessa-hoofd opdragen, om vooraf het dorp zoodanig te regelen en te verbeteren als noodig zal zijn, zoo om elk zijn eigen erf te kunnen aanwijzen, als om het dorp in een geregelde en goede orde te brengen, kunnende zelfs, zoo als dit meermalen geschied is, het geheele dorp op een beter terrein worden overgebragt, wordende hierbij gevoegd twee of drie plannen, teekeningen of platte gronden, hoedanig ik wenschte, dat dezelve worden aangelegd en geregeld: aan welke plans de Commissie niet gehouden is zich in allen gevalle te binden, indien de locale gesteldheid van een of ander dorp dit niet mogt toelaten, of het dessa-hoofd en bestuur dit anders mogt wenschen, zullende alleen als een generale regel in achtgenomen moeten worden, dat orde, zindelijkheid en veiligheid worden bevorderd, en door het dorp goede wegen loopen en tusschen de heg, pagger of gracht van het dorp en de erven om het geheele dorp heen een weg loopt, alzoo deze laatste de veiligheid bevordert. Het is niet noodig, dat dit werk geheel voltooid is, voordat de erven worden uitgegeven; als het plan daarvan ontworpen is, en aangetoond kan worden, kan de Commissie ook toestaan, dat elk het erf, dat hij zal verkrijgen, aanvaardt, kunnende hetzelve daarna worden gemeten.

Art. 11.

b. Het dorps-hoofd en bestuur nu eenstemmig met de Commissie zullende werken, zoo wordt eerst als een gemeen eigendom van het dorp, de allang allang, een goed terrein voor de misdjit en een voor het tijdelijk dessas-hoofd, in sommige dorpen eene publieke plaats voor reizenden, gouvernementsgoederen en militairen en daar waar dit noodig is, een voor de passangerang (pasangrahan) voor ambtenaren enz., ruim en goed afgezonderd. Deze plaatsen zijn een sieraad voor eene dessa, en

de Commissie moet aandringen, dat dezelve zoo ruim en goed mogelijk worden aangelegd, ten anderen, indien er zijn waterputten of toegangen naar de rivier — begraafplaatsen of heilige graven, badplaatsen, waterloopen, plaatsen voor buffelkralen, waar men die gemeen wil houden en wat dies meer zij — zoo als in sommige dorpen huizen en erven bestaan om poorsakkas (poesaka's) of oudheden te bewaren, — alle deze en andere plaatsen voor den Javaan heilig, of waaraan hij door bijgeloof of gewoonte gehecht is, moeten een gemeen eigendom blijven, en dit moet worden ontzien.

ART. 12.

c. Na dat dit alles tot volkomen genoegen geregeld is, hebbende evenwel de Commissie vrijheid, om wanneer dit hier en daar overdreven mogt worden, door haren invloed, op eene voorzichtige wijze, de eersten van het dorpsbestuur te matigen, maar altijd met hare volkomen toestemming, dan draagt zij het dorpsbestuur op om met de ingezetenen te overleggen, aan wien en welke erven aan elk zullen worden afgestaan; hieromtrent wordt in achtgenomen, dat zij, die langdurig of reeds hunne voorouders een erf in het bezit gehad hebben, de eerste regten hebben. Indien er verscheiden in dat geval verkeeren, en die op een erf wonen, hetwelk niet door verschillende kan bewoond worden, zoo zullen de oudste, gegoedste of meest invloed hebbenden voorgaan, ten anderen de standen wegens geboorte, ten derde naar het meer of minder vermogen hebbende, de gegoedste de voorhand, en naar de adats of gewoonte, die in elke dessa bestaat. Meestal zal het dessa-hoofd en bestuur dit zonder bemoeijenis van de Commissie of hoofd-bestuur regelen, en daartoe moet men hen aanmoedigen, en daar waar geen groote onbillijkheid bestaat, hunne verdeeling volgen. Volmaaktheid is niet te verkrijgen, en, zoo als ik in de inleiding zeide, het zoude dwaasheid zijn, door gezag te willen doordringen, om gelijkheid daar te stellen — indien er zich evenwel eenige komen bezwaren, dan moet de Commissie de zaak onderzoeken en met overleg van het dessas-bestuur,

bij wege van associatie of minnelijke overeenkomst, de zaak beslissen en anders aan den resident overwijzen, waaraan zich elk, die vermeent zich te mogen beklagen, zal kunnen vervoegen.

ART. 13.

d. Indien er vruchtboomen, vijvers of andere zaken van waarde aan anderen overgaan, zoo als dit dikwerf zal plaats vinden, dan zal de waarde daarvan bepaald worden met toestemming van den eigenaar, naar de gebruiken of naar taxatie. Die evenwel een houten of steenen huis heeft, waarvan de verplaatsing of overbrenging veel zoude kosten, zal groot regt op dat erf hebben, en indien hij om goede redenen het moet afstaan en zijn huis niet kan medenemen of het niet verkiest, zal hem de volle waarde moeten voldaan worden. De hiervoren genoemde gevallen, deze overgang van vruchtboomen enz., zijn reeds algemeen in gebruik, daar de Javaan zoo dikwerf heeft moeten verhuizen, of het erf waarop hij woonde heeft moeten verlaten, dat zelfs het gebruik daarvan de prijzen heeft bepaald, moet evenwel de meeste billijkheid in acht genomen worden.

ART. 14.

e. Eindelijk zullen aan niemand erven mogen verkocht worden als aan Javanen of andere Oosterlingen, mahomedanen zijnde, indien zij reeds lang in eene dessa gewoond of geboren zijn, en het dessas bestuur daartegen niets heeft. Daar, waar Chinezen erven bewonen, die Javanen willen koopen, zullen zij moeten verhuizen naar eene andere plaats in de dessa, door het dessas-bestuur aan te wijzen. Ik bedoel alhier zulke Chinezen als in dorpen wonen, en door geschenken aan het dessas-hoofd helaas! de beste plaatsen in een dorp hebben ingenomen; daar, waar Chinesche buurten zijn en steenen huizen gebouwd, als te Gabang, Plerret, Indramaijo en elders, zal men hen toelaten en ook aan hen de erven verkoopen; indien evenwel in een dorp, behoorende aan eene dessa, een of meer Chinezen huisgezinnen wonen, zich goed gedragen hebben en het dessas-bestuur er niets tegen heeft, zal de Commissie aan den Resident kunnen voordragen om aan de Chinezen erven te verkoopen, maar

onder speciale voorwaarde, dat die Chinezen aan alle de lasten en Heerendiensten, die andere inwoners moeten dragen, zullen onderworpen zijn; thans zijn zij ook daarvan bevrijd, hetgeen eene groote hardigheid voor de Javanen is.

ART. 15.

f. De erven, voor elk geregeld zijnde, zal het dorp in kampongs verdeeld worden, zoo als dit meestal het geval is. Deze kampongs dienen zoo duidelijk mogelijk van elkander afgescheiden te zijn door wegen of kanalen, als door het dorp loopen, zoodat elk kampong duidelijk van de andere is onderscheiden. Deze kampongs, of om mij in het Hollandsch uit te drukken, deze wijken, zullen behalve eenen naam op het register eene letter hebben, en elk dorp met littera A beginnen. Elk erf zal in ieder kampong een nummer voeren, voor elke kampong te beginnen met n°. 1, en op het register zal behalve deze bijzondere nummers een doorloopend nummer aan het erf gegeven worden.

ART. 16.

g. Dit alles vooraf geregeld zijnde, zoo zal de Commissie het geheele dorp in oogenschouw nemen, en door haar zal met overleg van het dessas-hoofd of bestuur worden bepaald: 1°. hoeveel voor de vierkante roede zal moeten worden betaald en 2°. binnen welke termijnen de betaling zal moeten zijn afgeloopen — de prijs van een □ roede zal zijn van 30 tot 50 centen, en de termijnen van betaling van een tot vier jaren, telkens om de zes maanden, terwijl $\frac{1}{5}$ van de koopprijs binnen 3 of uiterlijk 6 maanden na de aanvaarding van het erf zal moeten worden voldaan, en elk vrijheid heeft, zoo spoedig hij verkiest, de koopprijs van zijn erf te betalen.

ART. 17.

h. De gronden, waarop de bepaling van de prijzen voor elke □ roede in een dorp rusten, zijn de volgende:

1°. Omtrent het dorp zelve, zijn de ingezetenen welvarende: — ligt het dorp aan eene rivier of aan eenen grooten weg in de nabijheid van een passer, dan wel bestaan er omstandigheden,

waaruit de inwoners voordeel trekken uit den localen staat van het dorp, waardoor ik versta, dat zij niet zouden kunnen genieten, bijvoorbeeld gelegen aan wegen, waar veel passage en daardoor handel is, — aan het zeestrand, waar gelegenheid is om te visschen, — bij houtbosschen en wildernissen, waaruit de ingezetenen voordeel trekken; aan rivieren als de tjemanok, waardoor een gemakkelijke afvoer van hunne producten met minder moeite en kosten kan plaats hebben; al hetwelk de Commissie in overweging moet nemen, en het dessas-bestuur moet onder het oog brengen en goed te verstaan geven.

2º. Het is mijn plan geweest, om de prijs naar de grootte van het erf te bepalen, en alzoo de □ roede van een groot erf hooger in prijs te stellen dan die voor een klein erf. Bij de Javaan geld geene consideratie, en daar, dit doende, de grooter of rijker Javaan meer zoude moeten betalen, ben ik daarvan afgegaan, aangezien dit dezen laatsten onaangenaam zoude zijn. Ik wil het echter in het midden aan het oordeel van de Commissie zelve overlaten. Welligt kan de prijs voor de □ roede voor elke kampong of wijk bepaald worden. Zeker is het dat de erven die langs de allong allong groote wegen, die door eene dessa loopen of bij de rivier liggen, of wel op hooge vette goede gronden meer waarde bezitten, dan die op steenachtige gronden gelegen zijn.

ART. 18.

Dit alles nu geregeld en tot onderling genoegen geschikt zijnde, zoo moet men de tijd bepalen, binnen welke de prijs van het erf moet zijn voldaan; hierbij geve de Commissie acht op de meerdere of mindere welvaart van den kooper en zij doet hem verstaan, dat eerst dan, wanneer het erf geheel zal afbetaald zijn, een bewijs van eigendom aan den kooper zal worden gegeven en hij in het volle bezit en genot van eigendom zal worden gesteld, terwijl het niet voldoen der bepaalde som op den bepaalden tijd en termijnen alle regt doet verliezen.

ART. 19.

Voorts geeft de Commissie aan de koopers te kennen, dat zij bevrijd zijn van de zoogenaamde huistax, maar dat voor het onderhouden der registers, voor het zekere dat de erven op den naam staan en steeds blijven staan van den geene, die in het wettig bezit is, jaarlijks moet betaald worden een proct. van de waarde van het erf — eerst van de inkoopprijs en vervolgens van de taxatie, die om de vijf jaren geschieden zal. Dat deze betaling de eigenaren op den duur en hunne erven of regtverkrijgenden op het erf verzekert van het regtmatig bezit van dezelve.

ART. 20.

De Commissie geeft verder te kennen, dat zij, die eigen erven bezitten, d. i. die dezelve betaald hebben, bevrijd zijn van alle lasten, behalve die van het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen en van de diensten, die in het dorp gevorderd worden, als met name, het houden van wachten, het bij zekere gelegenheden dienst doen bij het dessa-hoofd enz., alle welke diensten zullen moeten worden geregeld — alle overtollige moeten worden afgeschaft. Dat alleen zij, die eigen erven in eene dessa hebben, zullen kunnen worden benoemd tot koewoe, hoofd en leden van het dessas-bestuur, dat ook alleen de bezitters van erven stem bij de benoeming kunnen hebben, en eindelijk dat het aan hen wordt vergund, om zonder eenige belasting binnen hun erf een warong of winkel te mogen houden en zoodanig bedrijf zal kunnen uitoefenen, als hij goed zal vinden (alleen ten aanzien van eigenlijke dessa's).

ART. 21.

Na dit alles zal de Commissie overgaan tot het meten der erven en het formeren in elke dessa van het register, hetwelk hierboven (art. 3) is genoemd. Van het door den Panghoeloe gehouden register zal een afschrift worden gegeven aan het hoofd der dessa, die hetzelve steeds als een blijvenden staat zal bewaren en aan zijnen vervanger overgeven; deze zal daarvan nog een afschrift maken, hetwelk bij den Priester van het dorp

of liever in de misdjiet zal bewaard worden, omdat het register bij den koewoe berustende door brand en anderzins zoude kunnen verloren raken, terwijl een ander afschrift in het archief van den regent zal worden bewaard. Het register door den kontroleur of Europesch ambtenaar, belast met den verkoop, zal worden bewaard op de secretarie van de residenten, en zullen de registers van elk regentschap in eenen bundel bij elkander blijven, en het geheel zoodanig ingerigt worden, dat het gemakkelijk zal zijn voor het dagelijks gebruik.

De Resident van Cheribon.

(*w. g.*) J. J. VAN SEVENHOVEN.